

А. СҰЛТАНҒАЛИ,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжінің
басшының оқу-өндірістік жөніндегі орынбасары

NCOC: ТҰРАҚТЫ ӘЛЕУМЕТТІК СЕРІКТЕС

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжінің NCOC компаниясымен ынтымақтастығы 2016 жылдан бері жалғасып келеді. Компания колледжді заманауи технологиялармен жабдықтап, жаңа шеберханалар ашуға тұрақты қолдау көрсетіп келеді. Компанияның қолдауы білім беру сапасының артуына және жоғары білікті мамандарды даярлауға үлкен әсер етеді.

2025 жыл – Қазақстан Республикасының Президенті Қ. Тоқаевтың «Жұмысшы мамандықтар жылы» деп жариялаған тарихи жылы аясында, колледж аймақтың ірі компанияларымен және бизнес-қауымдастығымен белсенді ынтымақтастық орнатып келеді.

Ағымдағы жылдың 17 ақпан күні Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжінде «StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаңының ашылу салтанаты аясында «Тігін өндірісі» шеберханасы ашылды.

Тігін ісі – бұл матамен сырласып, жіппен өрілген өнер. Ол тек киім мен бұйымдарды әзірлеу ғана емес, шеберлік пен шығармашылықтың, дәстүр мен жаңашылдықтың үндесуі. Қолөнерден кәсіби өндірістің биік шыңына дейінгі шексіз мүмкіндіктер әлемі.

Бұрын ауыл тұрғындары тігін ісін меңгеру үшін қалаға аттануға мәжбүр болса, енді бұл мүмкіндік өз колледжде қолжетімді. Алдағы оқу жылында **"Тігін өндірісі және киімді үлгілеу"** мамандығы ашылып, студенттер заманауи жабдықталған шеберханада кәсіби білім алуға мүмкіндік алды.

2025 жылы **НКОК-тың қаржылық қолдауының** арқасында тігін шеберханасы ашылып, жаңа заманға сай техникалық жабдықтармен толықтырылып, өз жұмысын бастады. Бұл инвестиция – тек заманауи

құрал-жабдыққа емес, сонымен қатар біздің өңіріміздің болашағына, білікті мамандарды даярлауға, жергілікті өндірісті дамытуға және кәсіпкерлікті қолдауға жасалған маңызды қадам.

Тігін цехы білім беру, инновация және әлеуметтік-экономикалық дамуды қамтитын көпқырлы орталыққа айналады. Мұнда болашақ мамандар шеберліктерін шыңдап, стартаптар дамытылатын бизнес-инкубатор ретінде қызмет етеді. Сондай-ақ, жергілікті кәсіпкерлерді қолдап, өңірлік өндірісті нығайтуға серпін береді. Бұл жоба – тігін ісін өркендетіп, жаңа мүмкіндіктерге жол ашатын игі бастама.

Шеберхана білім беру қызметімен қатар, халыққа кең ауқымды тігін қызметтерін ұсынады. Мұнда балалар, әйелдер, ерлер киімі, ұлттық костюмдер, арнайы киім, мектеп формасы мен сахналық костюмдер тігіледі. Сондай-ақ, сырмалар мен астарды ауыстыру, тігістерді бекіту, ұзындығын реттеу, тарылту, кеңейту, түймелер мен ілгектерді жаңарту сияқты жөндеу және қалпына келтіру жұмыстары жүргізіледі. Киімді сәндік безендіру: кестелеу, аппликация, көркем тігу қызметтері де қарастырылған. Шеберхана сапалы әрі кәсіби қызмет көрсетуді басты мақсат етеді.

Осы шеберхананың ашылуы – тек колледж үшін ғана емес, бүкіл өңір үшін маңызды қадам. Ол кәсіби білім беруді дамытуға, шағын бизнесті қолдауға және экономикалық тәуелсіздікті нығайтуға жаңа серпін береді.

НКОК компаниясының қолдауы – жас мамандардың болашағына, туған өлкеміздің дамуына салынған құнды инвестиция.

Тігін шеберханасының лентасын қию құрметіне колледждің ардагер ұстазы-Сисенбаева Сақыпжамал Молдабекқызы, жеке кәсіпкер «Айлин» тігін шеберханасының директоры-Қалиева Оразхан Ізтұрғанқызы, НКОК компаниясының жергілікті мемлекеттік органдармен және жұртшылықпен байланыс жөніндегі үйлестірушісі-Нұржауов Азат Исаұлы ие болды.

Колледжге көрсеткен қаржылық және материалдық жағынан қолдауларыңыз оқу процесін дамытуға, жаңа оқу құралдары мен жабдықтармен қамтамасыз етуге мүмкіндік беріп, еліміздің игілігі үшін мамандарды даярлауда маңызды рөл атқарады.

Демеушілік қолдау — бұл тек білімге инвестиция ғана емес, сонымен қатар тұрақты және гүлденген өңір құру жолындағы маңызды қадам.

МАҢҒЫБАЕВА ГҮЛЗИРА МҰХАНБЕТКЕРЕЙҚЫЗЫ,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжінің
басшының кәсіптік оқыту жөніндегі орынбасары

«STARTPROFI-TUPKARAGAN» АЛАҢЫНДАҒЫ «БАЛЫҚ ӨНДІРІСІ» ШЕБЕРХАНАСЫ: ЖАҢА КӘСІПТІК БАҒЫТ

2025 жылдың 17-21 ақпан аралығында Қазақстан Республикасы Президентінің 2025 жылды Жұмысшы мамандықтар жылы деп жариялау туралы Жарлығын жүзеге асыру аясында, сондай-ақ 11.12.2024 ж. №129 «Маңғыстау облысында Жұмысшы мамандықтар жылын өткізу жөніндегі іс-шараларды бекіту туралы» Маңғыстау облысы әкімінің өкіміне және Маңғыстау облысы Білім басқармасының жоспарына сәйкес, Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі Түпқараған ауданында «StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаңы ашылды.

Мақсаты- Жұмысшы мамандықтарын насихаттауға, жастардың кәсіби бағдар алуына ықпал етуге және «StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаңында- мектепке дейінгі жастағы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, алғашқы кәсіби дағдыларын қалыптастыру және мектеп оқушылары арасында жұмысшы мамандықтардың беделі мен маңыздылығын, еңбекке қызығушылығын арттыру және болашақ мамандықты саналы түрде таңдауға ықпал ету;

«StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаңы тек кәсіби мамандар мен болашақ мамандардың бас қосу алаңы ғана емес, сонымен қатар білім беру мекемелері мен бизнес қауымдастығы арасындағы өзара іс-қимыл алаңы болды. Ол білікті кадрларды даярлауға назар аударуға бағытталды. «StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаңында «Балық өндірісі» шеберханасының лентасы қиылды. «StartProfi-Tupkaragan» кәсіптік бағдар беру алаң жастарға жұмысшы мамандықтарымен танысуға, пайдалы дағдыларды меңгеруге және болашақ мансабына жаңа перспективалар ашуға бірегей мүмкіндік береді.

Бұл іс-шараның арқасында білім беру жүйесі, бизнес және жұмыс берушілер арасындағы өзара әрекеттестік нығая түсті, бұл болашақта еңбек нарығында сұранысқа ие білікті мамандарды даярлауға мүмкіндік береді.

«Балық өндірісі» шеберханасы Маңғыстау облыстық білім басқармасының тікелей қолдауымен жүзеге асып, бүгінгі жаңа нұсқасы студенттерге заманауи балық өнеркәсібі технологияларын меңгеруге мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде жергілікті бизнестің өркендеуіне және түлектердің еңбек нарығындағы орнын нығайтуға ықпал етеді.

2024 жылы жергілікті бюджеттен бөлінген 47 миллион теңге көлеміндегі қаржылық қолдаудың арқасында «Балық өндірісі» шеберханасы ашылып, заманауи техникалық жабдықтармен толықтырылып, өз жұмысын бастады. Бұл инвестиция — тек заманауи құрал-жабдыққа ғана емес, сонымен қатар біздің өңіріміздің болашағына, білікті мамандарды даярлауға және өңірлік өндірісті дамытуға жасалған маңызды қадам.

Балық шаруашылығы Түпқараған ауданының ата кәсібі. Біздің өңіріміздің тарихында балық шаруашылығы ерекше орын алады. Біздің ата-бабаларымыз ежелден балық өндіру мен оны өңдеуді дәстүрлі кәсіп еткен. Бұл кәсіптің тамыры тереңде және бүгінгі күні біз осы ұлы дәстүрді жалғастырып, қазіргі заманғы білім мен технологияларды енгізіп, ата-бабаларымыздың ізімен жүріп келеміз.

Балық шаруашылығы кәсібін игеру үшін бүгінгі күні бұл мүмкіндік өз колледжімізде қолжетімді. «Балық өндірісі» мамандығы ашылып, студенттер қазіргі заманғы жабдықталған кабинетте кәсіби білім алуға мүмкіндік алды. Бұл кабинеттің ашылуы — тек колледжіміз үшін ғана емес, бүкіл өңір үшін маңызды қадам. Ол кәсіби білім беруді дамытуға, жергілікті өндірісті қолдауға және экономикалық тәуелсіздікті нығайтуға жаңа серпін береді.

«Балық өндірісі» шеберханасында: Балық өңдеу және сақтау үшін қажетті барлық заманауи жабдықтар, арнайы құралдар мен технологиялар бар. Балықты алғашқы өңдеуге арналған балықтың қабыршағынан ажырататын машиналар, слайсер, мясорубка, балықты ыстау аппараты пен балық консервілерін жасауға арналған құрылғылар бар. Сонымен қатар, балық өнімін қаптауға, вакуумдауға және этикетка жабыстыруға арналған құрылғылар бар. Бұл шеберханалар тек кәсіби білім беру ғана емес, сонымен қатар, жергілікті балық шаруашылығына қатысты қажетті білім мен ақпарат алуға мүмкіндік береді.

«StartProfi-Tupkaragan» алаңының балық өндірісі шеберханасы көптеген мүмкіндіктер мен ерекшеліктерге ие. Біріншіден, алаң заманауи құрал-жабдықтармен жабдықталған, бұл оқушылар мен мамандардың ең жоғары деңгейдегі тәжірибе алуларына мүмкіндік береді. Екіншіден, шеберхананың басты ерекшелігі — оның тұрақты түрде жаңарып отыратын оқу бағдарламалары мен тәжірибе алмасу мүмкіндіктері.

«StartProfi-Tupkaragan» алаңында ашылған «Балық өндірісі» шеберханасы — кәсіптік бағдар беру жүйесінде жаңа бастама болып табылады. Бұл жобаның басты мақсаты — балық шаруашылығын дамытуға бағытталған мамандарды даярлау, жастарға жаңа кәсіби дағдылар мен балық өндірісінің мүмкіндіктері туралы білім беру. Жергілікті және аймақтық экономикаға әсер ететін бұл қадам, сондай-ақ, жалпы еліміздің аграрлық секторындағы жаңа бағыттарды дамытуға үлес қосары сөзсіз. Біздің басты мақсатымыз — осы ата кәсіпті сақтап, оны жаңа буынға жеткізу.

АДИЛХАНОВА ГУЛЖАН ГАЛЫМОВНА,
Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі
Арнайы пән оқытушысы

ҰЛТТЫҚ ҚОЛДАНБАЛЫ ӨНЕР: «ШАШАҚ БАУ ЖАСАУ ӘДІСІ» ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Шашақ баудың шығу тарихы қазақтардың көшпенді өмірінде шашақ бау практикалық және эстетикалық рөл атқарған. Кең далада өмір сүре отырып, қазақтар бөлшектерді біріктіріп, киімдерді сәндеп, киіз үйлерінің ішін әрлеу үшін шашақ бауларды қолданған. Олар табиғаттан алынған материалдарды, мысалы жүн, тері және өсімдік талшықтарын қолдану арқылы әсем өрнекті баулар жасаған. Киіз үйді шашақпен безендіру — қазақ халқының колөнерінде және ұлттық мәдениетінде маңызды орын алатын дәстүр.

Киіз үй — қазақтың басты тұрғын үйі, және оның ішкі безендірілуі ұлттық өнердің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Шашақтар киіз үйдің сәнін арттырып, оның әсемдігін көрсетеді, сондай-ақ оны қоршаған ортадан айрықша етіп жасайды. Сонымен қатар шашақтар ұлттық өнердің айшықты бір бөлігі болып, әрқашан өзіне тән әсемдік пен ерекше мән береді.

Маңғыстау облысы Түпқараған ауданы Форт-Шевченко қаласында Worldskills Kazakhstan кәсіби шеберлік чемпионатының құрамдас бөлігі "Dalaskills-2025" I өңірлік кәсіби шеберлік чемпионаты өткен болатын. Чемпионат «Жұмысшы мамандықтар жылы» аясында жас ұрпақты ұлттық мәдениетіне, әдет - ғұрыптары мен дәстүрлеріне, рухани және адамгершілік-этикалық құндылықтарға тарту мақсатында ұйымдастырылды.

Чемпионаттың мақсаты-ұлттық колөнерді жаңғырту, жастарды жұмысшы мамандықтарына баулу және еңбек мәдениетіне құрмет қалыптастыру. 11 құзыреттілік бойынша сайыстар өткізілді. Чемпионатқа 6 облыстан 100-ден астам студент пен 11 сарапшы қатысты. «Dalaskills» - дәстүр мен заманауи кәсіби білімді ұштастыратын маңызды алаң!

Ұлттық қолданбалы өнер: «**Шашақ бау жасау әдісі**» құзыреттілігі бойынша Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжінің 1 курс студенті Далибай Гүлден Мұратқызы қатысып қола медаль иеленді. Конкурс тапсырмасы екі модульден тұрады.

Модуль – 1 тапсырмасы «Киіз үйге арналған шашақ бау жасау»

Шашақ жасауға түйін түйу үшін, күлтесін бекітуге алдымен қатты қылып жіптерін дайындап алу. Негізгі жіпті 90-100 см өлшемде алып, үш еселеп тұтқаға байлап негізгі жіптің сыртын түрлі түсті жіппен қатты айналдырып орып дайындау керек. Ұршықпен жіптерімізді ширатып дайындау. 1 күлтеше шашақ жасауға 130 моншақ/бисер өткіземіз. Шашақтың ұзындығы 10 см кем болмау керек. Шашақты ұстап тұру үшін 4 өрмелі бау тоқу.

Модуль -2 тапсырмасы «Жадағайға тағылатын шашақ жасау»

Шашақ жасауға түйін түйу үшін, күлтесін бекітуге алдымен қатты қылып жіптерін дайындап алу. Түйін санына қарай жіптің түстері таңдалады. Негізгі жіпті 90-100 см өлшемде алып, үш еселеп тұтқаға байлап негізгі жіптің сыртын түрлі түсті жіппен қатты айналдырып орып дайындау керек. Ұршықпен жіптерімізді ширатып дайындау. 1 күлтеше шашақ жасауға 130 моншақ/бисер өткіземіз. Шашақтың ұзындығы 6 см кем болмау керек. Шашақты ұстап тұру үшін 4 өрмелі бау тоқу керек

Шашақ бау жасау қазақ халқының көне дәстүрлерінің бірі болып табылады. Бұл өнер арқылы ата-бабаларымыздан қалған мұраның маңызды бір бөлігін сақтап қалуға мүмкіндік туады. Шашақ баулар қазақ мәдениетінде эстетиканың, шеберліктің символы. Олар киім-кешек, тұрмыстық заттарды сәндеуде қолданылады. Әр өрнек пен әр түс белгілі бір мағынаны білдіреді, сондықтан бұл өнер көркемөнердің тереңдігі мен байлығын көрсетеді.

Сәндік және эстетикалық мәні: Шашақтар киіз үйдің ішкі және сыртқы көрінісін әдемі әрі жинақы етіп безендіреді. Олар ұлттық өнердің бай мұрасын көрсетеді.

Тұрмысқа қолдану: Шашақтар, әсіресе, киіз үйдің есігін, керегесін, шаңырағын, мандайшасын, төсек-орындарды безендіру үшін пайдаланылады.

Рухани мәні: Киіз үйдің безендірілуінде шашақтардың символдық мәні де бар. Олар үйдің байлығын, қуатын, мәртебесін білдіреді. Көптеген аймақтарда шашақтардың пішіні мен түсі белгілі бір мағынаны білдіреді.

Қорытындылай келе, Шашақ баулар қазақ халқының рухани және мәдени мұрасын көрсететін көркемдік элемент ретінде қызмет етеді. Олар дәстүрлі өрнектермен және ұлттық нақыштармен безендірілуі арқылы халықтың тарихын, салт-дәстүрлерін және әлемге деген көзқарасын бейнелейді. Шашақ баулар тек әсемдік үшін ғана емес, бұл халқымыздың төл болмысын, шеберлігі мен шығармашылық әлеуетін көрсететін өнер түрі. Бұл өнердің

ұрпақтан-ұрпаққа жалғасуы қазақ халқының мәдени және ұлттық бірегейлігін сақтауға қосқан үлесін көрсетеді. Шашақ баулар арқылы біз тек әдемі бұйымдар жасап қана қоймай, ұлттық дәстүрлерімізді жаңғыртып, оларды заманауи әлемге таныстырамыз.

НУРТАЕВА САНОБАР РАХИМЖАНОВНА,

Түркістан облысы Сайрам ауданы Қарабұлақ ауылы
№92"Ақ-су" жалпы білім беретін мектептің бастауыш сынып мұғалімі

ТІКТӨРТБҰРЫШ ПЕН ШАРШЫНЫҢ АУДАНЫН ТАБУ

Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	3.3.1.3 тік бұрышты үшбұрыш, шаршы, тік төртбұрыш ауданы формуласын: $S = (a \cdot b) : 2$, $S = a^2$, $S = a \cdot b$ шығарып алу және қолдану $(a \cdot b) : 2$, $S = a^2$, $S = a \cdot b$ шығарып алу және қолдану 3.5.2.3 бұрыштарды, көп бұрыштарды латын алфавитінің бас әріптерімен белгілеу, оларды белгіленуі бойынша оқу
Сабақтың мақсаты:	Бұрыштарды, көп бұрыштарды латын алфавитінің бас әріптерімен белгілеу, оларды белгіленуі бойынша оқиды
Құндылықтар және оның мақсаты: Ай құндылығы: Әділдік және жауапкершілік	Сабақ құндылығы: БІРЛІК ЖӘНЕ ЫНТЫМАҚ Басқалармен бірлескен жұмыстың нәтижесін қорғай білу Апта дәйексөзі: Сәттілікке деген ең дұрыс жол-тағы да бір рет қадам жасап көру

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// Уақыты 30 минут	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 3 минут	Психологиялық ахуалды жақсарту Психологиялық ахуал Әрбір адам? Туысым, досым, жұрағат. Әрбір сабақ? Үйрену, ұғу, ұлағат. Әрбір ісін? Тірлік, тірек, адамдық. Әрбір сөзін? Шындық, бірлік, адалдық.	Мақсаты: Бір-біріне құрмет сезімін ояту Амандасады	Мақтап, мадақтап отыру ҚБ: «Транспортир» әдісі	Суреттер
Өткенді пысықтау 5 минут	Өткенді пысықтау Үй тапсырмасы 6-тапсырма Тіктөртбұрыштың белгісіз қабырғасын қалай табуға болады? $A = 5\text{ см}$ $S = 15\text{ см}^2$	Үй тапсырмасын тексертеді	Дескриптор:	Оқу құралдары

дескрипторлар оқушының өз жетістігін саналы түрде бағалауына мүмкіндік береді. Талдау технологиясы арқылы оқушылар тек тілдік заңдылықтарды меңгеріп қана қоймай, әрбір сөздің, сөйлемнің мағынасын терең түсінеді, сөздердің мағыналық, грамматикалық қызметтерін өз бетінше анықтайды. Оқушылар мәтінді құрылымдайды, ойды жүйелейді, негізгі және қосымша ақпаратты ажырата алады. Бұл олардың функционалдық сауаттылығының басты көрсеткіштері. Бағдарламаның практикалық маңызы да жоғары. Ол қазақ тілі пәні мұғалімдері үшін әдістемелік көмекші құрал бола алады. Сонымен қатар факультатив, электив курстарында, сыныптан тыс жұмыстарда қолдануға да өте қолайлы. Бағдарлама мазмұны қазіргі заманғы білім беру парадигмасына толықтай сай келеді.

Қорытындылай келе, «Сатылай кешенді оқыту» технологиясы 6-сынып оқушыларының тілдік құзыреттілігін ғана емес, олардың функционалдық сауаттылық деңгейін де арттыруда тиімді құрал болып табылады. Бұл технологияны жүйелі қолдану арқылы оқушы тек ережелерді меңгеріп қоймай, алған білімін өмірде еркін қолдана алатын сауатты, ойлы, бәсекеге қабілетті тұлға ретінде қалыптасады. Сондықтан да ұсынылып отырған бағдарлама қазақ тілін оқытудың жаңа сапалы деңгейіне көтерілуге мүмкіндік береді.

САНАҚБАЕВА НАЗЕРКЕ МАҚСАТҚЫЗЫ,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі

Математика пәні мұғалімі

PISA ТАПСЫРМАЛАРЫ НЕГІЗІНДЕ МАТЕМАТИКАЛЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Қазақстандағы білім беру жүйесінің жаңғыруы соңғы жылдары халықаралық талаптарға бейімделуге, оқушының функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталды. Бұл жаңғыру оқыту мазмұнын жаңарту, құзыреттілікке негізделген тәсілге көшу және бағалаудың жаңа түрлерін енгізуді қамтиды. Басты мақсат – оқушыны тек біліммен ғана емес, сол білімді өмірде қолдана алатын, сын тұрғысынан ойлай алатын, мәселелерді шеше алатын тұлға ретінде қалыптастыру.

Математикалық сауаттылық – бұл адамның күнделікті өмірде, кәсіби қызметте және азаматтық тұрғыда кездесетін мәселелерді шешу үшін математикалық білімді қолдана білу қабілеті. Бұл қабілет тек есеп шығару емес, сонымен қатар нақты өмірлік жағдаяттарды түсініп, оларды математикалық модельдеу, талдау және негізделген шешім қабылдау дағдыларын қамтиды. XXI ғасыр дағдыларына негізделген заманауи қоғамда бұл құзыреттілік маңызды орын алады.

PISA (Programme for International Student Assessment) – оқушылардың білім жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы. Бұл бағдарламада білім емес, сол білімді күнделікті өмірде қолдана алу қабілеті (функционалдық сауаттылық) басты назарда. Сондықтан PISA форматына сай тапсырмаларды сабақ барысында қолдану – студенттердің функционалдық сауаттылығын дамытуға өте тиімді

PISA-ның анықтамасына сәйкес, математикалық сауаттылық – бұл:

«Математикалық білім мен дағдыларды түрлі өмірлік жағдайларда қолдана білу, мәселені анықтау, талдау және математикалық түрде көрсету қабілеті».

PISA-дағы математикалық тапсырмалар оқушылардан:

- нақты жағдайды түсінуді;
- математикалық модель құруды;
- есептеуді және нәтижені түсіндіруді талап етеді.

Бұл тапсырмалар оқушының логикалық ойлауын, аргументациясын, дәлелдеу қабілетін дамытады. Сондықтан PISA форматына негізделген оқыту оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда тиімді құрал болып табылады.

PISA тапсырмаларындағы математикалық процестер:

Мәселені тұжырымдау (формулировка) : оқушы күнделікті өмірлік жағдаяттардан қажетті ақпаратты бөліп алып, оны математикалық түрде сипаттауы тиіс. Бұл кезеңде мәселені түсіну, талдау және есептің мақсатын анықтау жүзеге асады.

Модель құру: оқушы нақты жағдайды математикалық модельге айналдырады (формулалар, теңдеулер, диаграммалар т. б.). Бұл – абстракциялау процесі.

Есептеу және интерпретация: есептеулер жүргізіліп, модель арқылы шешім табылады. Алынған нәтижелер нақты жағдайға сәйкестендіріліп түсіндіріледі.

Нәтижені түсіндіру және бағалау: шешімді өмірлік контексте түсіндіру, оның дұрыстығын, маңыздылығын бағалау жүзеге асады.

Тапсырмаларды сабаққа кіріктіру жолдары

• **Сабақ құрылымында қолдану:** PISA формасындағы тапсырмаларды сабақтың кіріспе бөлімінде мотивация ретінде, негізгі бөлімде жаңа білімді бекіту үшін, қорытынды бөлімде рефлексия немесе бағалау ретінде қолдануға болады.

• **Топтық және жұптық жұмыс:** Тапсырмалар оқушылардың пікір алмасуын, талдауын талап ететіндіктен, топтық жұмысқа өте тиімді.

• **Интеграция:** Математикалық тапсырмаларды басқа пәндермен (физика, биология, экономика) кіріктіре отырып қолдану арқылы пәнаралық байланыс орнатылады.

• **Бағалау тәсілдері:** Дескрипторлар мен критерийлер негізінде оқушылардың жауаптарын бағалау – олардың өздігінен ойлау, дәлелдеу қабілеттерін дамытады.

• **Цифрлық платформаларда қолдану:** Онлайн форматтағы тапсырмаларды Google Forms, LearningApps, Kahoot сияқты платформаларда ұйымдастыру оқушылардың қызығушылығын арттырады.

• **Оқушылардың шығармашылығын дамыту:** Оқушыларға өздері күнделікті өмірден тапсырма құрастыруға мүмкіндік беру – функционалдық сауаттылықтың дамуына ықпал етеді.

Сабақта қолдануға арналған PISA үлгісіндегі тапсырмалар:

1- Контекст: Ұялы байланыс тарифтері.

13 Тапсырма: Екі түрлі мобильді байланыс компаниясы бар:

• А компаниясы: айына 2000 теңге, ішіне 100 минут пен 5 ГБ интернет кіреді.

• В компаниясы: минутына 20 теңге, 1 ГБ интернет – 400 теңге.

Студент айына шамамен 120 минут сөйлесіп, 4 ГБ интернет қолданады. Қай компания тиімді? Есептеп, жауабыңызды түсіндіріңіз.

Құзыреттер:

☒ Математикалық модельдеу

☒ Салыстыру, шешім қабылдау

☒ Түсіндіру, негіздеу

2- Контекст: Саяхат жоспары

13 Тапсырма: Сабит 600 км қашықтықтағы ауылға бармақшы. Ол орташа жылдамдығы 75 км/сағ болатын автобуспен немесе орташа жылдамдығы 90 км/сағ болатын пойызбен бара алады. Автобус 2 сағат сайын жүреді, пойыз – әр 4 сағат сайын. Қай көлік түрін таңдаса, уақыты үнемделеді?

Құзыреттер:

☒ Уақытты есептеу

☒ Жол/жылдамдық/уақыт арақатынасын қолдану

☒ Шынайы жағдайды бағалау

3- Контекст: Су ыдысын толтыру

13 Тапсырма: 5 литрлік және 3 литрлік екі ыдыс бар. Қолда тек шелекпен су құюға болады. 4 литр суды қалай дәл өлшеуге болады?

Құзыреттер:

☒ Логикалық ойлау

☒ Шешу стратегиясын құру

☒ Қайталау арқылы нәтиже шығару

4- Контекст: Электр энергиясын тұтыну

13 Тапсырма: ай сайынғы электр энергиясы үшін төлем есептеледі:

• 100 кВт/сағ дейін – 12 теңге/кВт

• 100 кВт/сағ асқаннан кейін – 18 теңге/кВт

Егер студент 160 кВт/сағ электр энергиясын пайдаланса, қанша теңге төлеуі керек?

Құзыреттер:

☒ Екі бөліктен тұратын функциямен жұмыс

☒ Қарапайым арифметикалық амалдар

☒ Күнделікті өмірмен байланысты

5- Контекст: Банктегі салым

6- Асқар жылдық 10% сыйақы мөлшерлемесімен банктен депозит ашқысы келеді. Ол салым мерзімі 3 жылға арналған және сыйақы жыл сайын капиталдандырылады (яғни, пайыз алдыңғы жылдың соңындағы жалпы сомаға есептеледі).

13 Тапсырма: Асқар банктегі шотына 200 000 теңге салды.

1. Бір жылдан кейін шоттағы соманы есептеңіз.

2. Үш жылдан кейін қанша теңге жинақталады?

3. Егер Асқар бұл соманы 5 жылға салса, бірақ жылдық 8% мөлшерлеме ұсынылса, қай нұсқа тиімдірек болар еді? Өз жауабыңызды дәлелдеңіз.

Бағалау критерийлері:

☒ Мәселені түсіну, есептің мәнін ажырату

☒ Математикалық модель құру (пайыз формуласы)

☒ Есептеу нәтижелерінің дұрыстығы

☒ Шешімді нақты контексте түсіндіру және негіздеу

7- Контекст: Рецепт – Аспаздық есеп

8- Айгүл 4 адамға арналған бәліш дайындамақшы. Рецепт бойынша оған 2 жұмыртқа, 200 г ұн, 150 мл сүт және 100 г қант қажет.

❏ Тапсырма:

1. Егер Айгүл 10 адамға бәліш пісіргісі келсе, әрбір ингредиенттен қанша мөлшерде қажет болады?
2. Егер үйде тек 3 жұмыртқа болса, қалған ингредиенттер мөлшерін пропорционалды түрде есептеп, неше адамға бәліш пісіруге болатынын анықтаңыз.
3. Егер бір адамға арналған бәліштің құны орта есеппен 400 теңге болса, 10 адамға бәліш пісіру үшін қанша теңге қажет болады?

Бағалау критерийлері:

- ☒ Пропорцияны қолдана білу
- ☒ Математикалық есептеулердің дұрыстығы
- ☒ Логикалық ойлау және өмірлік жағдаймен байланыс
- ☒ Өз шешімін түсіндіру

9- Контекст: *Еденге плитка төсеу*

10- Марат өз үйіндегі асүйдің еденіне плитка төсеуді жоспарлап отыр. Бөлменің ұзындығы – 6 метр, ені – 4 метр. Плитканың бір данасының өлшемі – 0.5 м × 0.5 м.

❏ Тапсырма:

1. Бөлменің жалпы ауданын есептеңіз.
2. Бір плитканың ауданын анықтаңыз.
3. Бұл бөлме үшін ең аз дегенде неше плитка қажет екенін есептеңіз (артық плиткalar есепке алынбасын).
4. Егер әр плитканың бағасы 600 теңге болса, плитка сатып алуға кететін шығынды анықтаңыз.

Бағалау критерийлері:

- ☒ Геометриялық формулаларды дұрыс қолдану
- ☒ Қадаммен есеп жүргізу
- ☒ Жауапты дәлелдеу және түсіндіру
- ☒ Өмірлік есепті тиімді шешу

Бұл тапсырмалар функционалдық сауаттылығын арттыруға бағытталған. PISA тапсырмалары арқылы оқушының математикалық білімі мен дағдыларын нақты өмірлік жағдаяттармен байланыстырып, мәселелерді шешу қабілетін қалыптастырады.

Бүкіләлемдік тәжірибеде білім беру саласында білімнің де дағдының да маңыздылығы кең. Заманауи тәсілдің басты ерекшелігі - білімді алып қана қоймай, оны орынды жерде қолдану. Осы ғасырда талап етілетін дағдылардың мәні осында.

Қазіргі заман талаптарына сәйкес қазіргі мектеп «білімді тұлға», яғни білім, білік пен дағдылары қалыптасқан жеке тұлғаны дайындаумен ғана шектеле қоймай, «өмірдің өзгерістеріне дайын болатын», белсенді және шығармашыл ойлайтын,

интеллектуалды және жан-жақты дамыған жеке тұлғаны дайындау тиіс деп есептеймін.

БАҒДАБАЕВ БЕКАРЫС АСЫЛБЕКҰЛЫ,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі

Дене тәрбиесі пәнінің оқытушысы

Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ – САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫНЫҢ НЕГІЗІ

Қазіргі заманда адамдардың өмір сүру салты айтарлықтай өзгеріске ұшырады. Ғылым мен техника қарыштап дамыған сайын, адамның күнделікті қызметі жеңілдеп, физикалық белсенділік азайып барады. Жұмыс орындарында көбіне отырықшы өмір салты қалыптасқан, ал бос уақыт көбіне смартфон, компьютер, теледидар алдында өтеді. Мұндай өмір салты адамның денсаулығына зиянын тигізіп, түрлі аурулардың пайда болуына себепкер болуда. Осы тұста, дене шынықтыру – денсаулықтың басты тірегі, салауатты өмір салтының негізі ретінде ерекше маңызға ие.

Дене шынықтыру дегеніміз не?

Дене шынықтыру – адамның денсаулығын нығайту, физикалық қабілеттерін жетілдіру және ағзаны шынықтыру мақсатында жүргізілетін жүйелі жаттығулар мен қозғалыс әрекеттерінің жиынтығы. Ол спортпен тығыз байланысты болғанымен, дене шынықтырудың негізгі мақсаты – денсаулықты сақтау және нығайту, аурулардың алдын алу, адамның өмірлік қуатын арттыру.

Дене шынықтырудың адам ағзасына әсері

Дене белсенділігі адам ағзасына жан-жақты оң әсер етеді. Ең алдымен, жүрек-қан тамырлары жүйесінің жұмысын жақсартады, жүрек бұлшықетінің күшеюіне және қан айналымының жақсаруына көмектеседі. Сондай-ақ, тыныс алу жүйесін жетілдіреді, өкпенің жұмысын жақсартады, терең және дұрыс тыныс алуға үйретеді. Бұл, өз кезегінде, ағзаның оттегімен қамтамасыз етілуін жақсартады.

Дене жаттығулары тірек-қимыл аппаратын нығайтады. Бұлшықеттер мен сүйектерді берік етеді, буындар мен омыртқа қозғалысын жақсартады. Сонымен қатар, дене белсенділігі артық салмақтан арылуға көмектеседі, зат алмасуды қалыпқа келтіреді және диабет, гипертония сияқты созылмалы аурулардың алдын алуға септігін тигізеді.

Психологиялық тұрғыдан алғанда, дене жаттығулары күйзелісті азайтады, ұйқыны жақсартады, сергектік пен жақсы көңіл-күй сыйлайды. Адам өзін белсенді, күшті, мақсаткер сезінеді. Сонымен қатар, дене белсенділігі ми қызметін жақсартып, ойлау қабілетін арттырады.

Салауатты өмір салтының негізгі бөлігі

Салауатты өмір салты – бұл тек спортпен айналысу немесе дұрыс тамақтану ғана емес. Бұл – кешенді ұғым. Оның құрамына зиянды әдеттерден бас тарту (шылым шегу, алкоголь, есірткі), дұрыс күн тәртібін ұстану, толыққанды ұйқы, стрессті басқару, және, әрине, дене белсенділігі кіреді. Дене шынықтыру – осы кешеннің негізінде тұрады.

Күнделікті өмірде физикалық белсенділікке уақыт бөлу – денсаулыққа жасалған ең тиімді инвестиция. Таңғы жаттығу, серуен, велосипед тебу, жүзу, жүгіру, йога немесе қарапайым созылу жаттығулары – мұның бәрі денені сергітіп, күні бойы белсенді болуға көмектеседі.

Дене шынықтырудың білім беру жүйесіндегі орны

Мектептер мен жоғары оқу орындарында дене шынықтыру пәні міндетті түрде оқытылады. Бұл – оқушылардың денсаулығын сақтауға бағытталған маңызды қадам. Балалар мен жасөспірімдер үшін дене шынықтыру – физикалық дамудың, тәртіп пен ерік-жігердің, ұжымда жұмыс істеу дағдысының қалыптасуының негізі.

Дене шынықтыру сабақтарында оқушылар спорттың әр түрімен танысады, жарыстарға қатысады, өз қабілеттерін сынайды. Сонымен қатар, оларда өз-өзіне деген сенімділік артады, өмірлік белсенді көзқарас қалыптасады. Бұл болашақта да салауатты өмір салтын ұстануға үлкен ықпал етеді.

Қоғамдық денсаулық және дене шынықтыру

Қоғамның әл-ауқаты оның мүшелерінің денсаулығына тікелей байланысты. Халықтың денсаулығы – елдің экономикалық, әлеуметтік және рухани дамуының негізі. Сол себепті мемлекет тарапынан бұқаралық спортты дамыту, спорттық инфрақұрылымды кеңейту, спорт кешендерін салу, спорттық іс-шараларды ұйымдастыру – аса маңызды мәселелердің бірі.

Соңғы жылдары елімізде салауатты өмір салтын насихаттауға бағытталған түрлі бағдарламалар мен жобалар жүзеге асырылуда. "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасы, мектептегі "Спорт сағаты", "Жастар спортта" сияқты бастамалар дене шынықтырудың қоғам өміріндегі маңызын арттырып келеді.

Ересектер мен қарттар үшін дене белсенділігінің рөлі

Көптеген адамдар спортпен тек жастар айналысады деген қате пікірде. Шын мәнінде, дене белсенділігі – кез келген жастағы адамға қажет. Ересектер үшін дене шынықтыру – бұл күйзеліс пен шаршаудан арылудың, белсенді әрі ұзақ өмір сүрудің жолы. Кеңседе ұзақ уақыт отырып жұмыс істейтін адамдарға қозғалыс әсіресе қажет.

Қарт жастағы адамдар үшін де дене белсенділігі бұлшықет әлсіздігін болдырмауға, буындардың қозғалысын сақтауға, жүрек пен тыныс алу жүйесінің жұмысын жақсартуға көмектеседі. Жаяу жүру, жеңіл гимнастика, тыныс алу жаттығулары – бұл жас ерекшелігіне сай тиімді әдістер.

Қарапайым кеңестер: Қозғалысты қалай көбейтуге болады?

Таңертең 5–10 минуттық жаттығудан бастаңыз. Бұл күнді сергек бастауға көмектеседі.

Лифттің орнына баспалдақты таңдаңыз. Бұл – аяқ бұлшықеттерін дамытуға керемет мүмкіндік.

Күнделікті серуендеуді әдетке айналдырыңыз. Кешкі серуен – денсаулыққа пайдалы әрі жүйке жүйесін тыныштандырады.

Аптасына кемінде 2–3 рет белсенді жаттығу жасаңыз. Бұл жүгіру, жүзу, фитнес, йога немесе билеу болуы мүмкін.

Жұмыс арасында 5–10 минут үзіліс жасап, керіліп-созылыңыз. Бұл шаршауды басуға көмектеседі.

Қорыта айтқанда, дене шынықтыру – денсаулықты нығайтудың ең қарапайым әрі тиімді жолы. Ол адамның физикалық жағдайын жақсартумен қатар, психологиялық және эмоциялық тұрғыдан да үлкен қолдау көрсетеді. Салауатты өмір салтына бет бұру – әр адамның жеке таңдауы, ал дене белсенділігі сол таңдаудың басты тірегі болуы тиіс. Бүгінгі жасалған қадам – ертеңгі жарқын болашақтың кепілі. Ендеше, дене шынықтыруды күнделікті өміріміздің ажырамас бөлігіне айналдырып, өзіміздің және ұрпағымыздың денсаулығына қамқор болайық!

КЕМЕЛІХАНОВ БЕКАРЫС ҚҰРАҚБАЙҰЛЫ,
Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі
Арнайы пән оқытушысы
Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ИНТЕРНЕТ ЗАТТАР (IOT) ЖӘНЕ SMART CITY ЖОБАЛАРЫ

Қазіргі заманғы әлемде технологиялардың дамуы қалалардың жұмыс істеу тәсілін түбегейлі өзгертуде. Интернет заттар (IoT) және Smart City (Ақылды қала) жобалары осы өзгерістердің негізгі қозғаушы күші болып табылады. IoT технологиясы арқылы құрылғылар бір-бірімен байланыса алады, ал Smart City жобалары қалалық инфрақұрылымды оңтайландыруға мүмкіндік береді. Бұл мақалада IoT пен Smart City түсініктері, олардың қолданылуы және болашағы қарастырылады.

IoT (Интернет заттар) деген не?

IoT (Internet of Things) – бұл интернет арқылы бір-бірімен байланысатын физикалық құрылғылар желісі. Олар сенсорлар, байланыс модульдері және арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету арқылы деректерді жинау, талдау және басқаруға мүмкіндік береді. IoT құрылғыларына мыналар жатады:

- Ақылды үй құрылғылары (Smart Home – термостаттар, қауіпсіздік жүйелері) .
- Денсаулықты бақылау құралдары (фитнес білезіктер, қан қысымын өлшегіштер) .
- Өнеркәсіптік IoT (зауыттардағы машиналарды бақылау) .

IoT-тің негізгі артықшылықтары:

- Автоматтандыру – құрылғыларды қашықтан басқару.
- Энергия үнемдеу – ресурстарды оңтайлы пайдалану.
- Деректерді талдау – үлкен ақпарат көлемін өңдеу арқылы тиімді шешімдер қабылдау.

Smart City (Ақылды қала) жобалары

Smart City – бұл ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (ICT) және IoT құрылғыларын пайдалана отырып, қала тұрғындарының өмірін жеңілдетуге бағытталған жоба. Бұл жобалардың негізгі мақсаты – қалалық инфрақұрылымды жақсарту, қоршаған ортаны қорғау және азаматтарға қызмет көрсетуді жеңілдету.

Smart City-дің негізгі элементтері

1. Ақылды көлік жүйелері

- Бақылау камералары мен датчиктер арқылы трафик ағынын реттеу.
- Электрлік көліктерді дамыту және ақылды парковкалар.

2. Энергия тиімділігі

- Ақылды электр желілері (Smart Grid) – энергияны үнемдеу.
- Күн энергиясын пайдаланатын ақылды үйлер.

3. Ақпараттық қалалық қызметтер

- Электронды үкімет (e-government) – азаматтарға онлайн қызметтер көрсету.
- Ақылды қауіпсіздік жүйелері – қылмыстылықты азайту.

4. Экологиялық тұрақтылық

- Атмосфераны бақылау жүйелері.
- Қоқысты ақылды басқару.

IoT және Smart City болашағы

IoT пен Smart City технологияларының дамуы келесіге әкеп соғады:

- Қалалардың өзіндік жұмыс істеуі– AI (Жасанды интеллект) арқылы қалалық жүйелердің автономды басқаруы.

- Денсаулық саласындағы жаңа мүмкіндіктер– алыс бақылау (telemedicine) және жеке денсаулықты бақылау.
- Қауіпсіздікті арттыру– датчиктер арқылы апаттарды болжау (жер сілкінісі, су тасқыны) .

Қазақстанда да IoT және Smart City жобалары қолға алынуда. Мысалы, Нұр-Сұлтан және Алматы қалаларында ақылды көлік жүйелері, энергия үнемдеу жобалары іске қосылған.

Қорытынды

IoT және Smart City – бұл қазіргі қоғамның дамуын анықтайтын маңызды технологиялар. Олар қалаларды тиімді, қауіпсіз және экологиялық таза аймақтарға айналдыруға мүмкіндік береді. Технологиялардың одан әрі дамуы адамзаттың өмір сапасын айтарлықтай жақсартады.

АЙСҰЛТАН ЖӘНІБЕК АЙСҰЛТАНҰЛЫ,
Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі
Арнайы пән оқытушысы
Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ДӘНЕКЕРЛЕУ ІСІ: МАМАНДЫҚ ПЕН ӨНЕРДІҢ ҮЙЛЕСІМІ

Қазіргі заманғы өндірістің, құрылыстың, тіпті күнделікті тұрмыстың да дамуы дәнекерлеу ісімен тығыз байланысты. Дәнекерлеу – тек екі металды біріктіру ғана емес, бұл – үлкен шеберлікті, дәлдікті және техникалық сауаттылықты қажет ететін күрделі процесс. Бүгінгі таңда дәнекерлеуші мамандығы — еңбек нарығында сұранысқа ие, жауапкершілігі мол, әрі болашағы бар мамандықтардың бірі. Бұл мақалада біз дәнекерлеу ісінің маңыздылығы, түрлері, талаптары және болашағы туралы жан-жақты тоқталамыз.

Дәнекерлеу ісінің маңыздылығы

Дәнекерлеу – бұл металдарды немесе басқа материалдарды жоғары температура арқылы бір-біріне біріктіру процесі. Бұл әдіс өндірістің барлық салаларында қолданылады: машина жасау, кеме жасау, ғимараттар тұрғызу, мұнай-газ өнеркәсібі, теміржол құрылысы және т. б. Дәнекерлеудің арқасында темір мен болаттан бастап, алюминий мен титан сияқты жеңіл және қатты металдарға дейін біріктіріле алады.

Қарапайым ғана мысал келтірсек, күнделікті өмірде қолданып жүрген автокөліктер, тұрмыстық техника, су құбырлары – барлығы дерлік дәнекерлеу арқылы біріктірілген бөліктерден тұрады. Сол себепті дәнекерлеуші мамандығы – тек металл өңдеу емес, бүкіл инфрақұрылым мен техниканың негізін қалаушы мамандықтардың бірі болып есептеледі.

Дәнекерлеу ісінің тарихы

Дәнекерлеу тарихы ежелгі замандардан бастау алады. Археологиялық зерттеулер кезінде біздің дәуірімізге дейінгі III мыңжылдықта Ежелгі Мысыр мен Үндістан шеберлері металды балқытып, біріктіру әдістерін қолданғаны анықталған. Алайда қазіргі заманғы дәнекерлеу технологиясы XIX ғасырдың соңында электр доғасының ашылуымен пайда болды. 1802 жылы орыс ғалымы Василий Петров электр доғасын ашса, 1885 жылы Н. Г. Славянов дәнекерлеу электродын жасап шығарды. Содан бері дәнекерлеу әдістері үздіксіз жетіліп, автоматтандырылып келеді.

Дәнекерлеудің негізгі түрлері

Дәнекерлеудің бірнеше негізгі әдістері бар. Әрқайсысы өз ерекшелігіне, қолдану саласына және жабдықтарға байланысты таңдалады.

1. Қолмен доғалы дәнекерлеу (РДП)

2. Бұл ең кең таралған және әмбебап әдіс. Арнайы қапталған электрод пен электр доғасы арқылы металдарды біріктіреді. Бұл әдістің артықшылығы – қарапайымдылығы мен түрлі жағдайда қолдануға икемділігі.

3. Жартылай автоматты дәнекерлеу (MIG/MAG)

4. Бұл әдіс өндірістік цехтарда жиі қолданылады. Электрод сым автоматты түрде беріледі, ал дәнекерлеу газы доғаны тұрақтандырып, балку процесін жақсартады. Жылдам әрі сапалы дәнекерлеуге қолайлы.

5. Аргон доғалы дәнекерлеу (TIG)

6. Бұл әдіс ең таза және сапалы жіктер алу үшін қолданылады. Аргон газы доғаны қоршап, балқытылған металды тотықтанудан қорғайды. Әсіресе тот баспайтын болат, алюминий және магний сияқты түсті металдармен жұмыс істеу үшін таптырмас әдіс.

7. Газбен дәнекерлеу

8. Бұл әдісте ацетилен мен оттегі арқылы пайда болған жалын металды балқытады. Қазіргі таңда бұл әдіс сирек қолданылғанымен, кейбір техникалық жағдайларда пайдалы.

9. Плазмалық және лазерлік дәнекерлеу

10. Бұл – жоғары технологиялық, дәлдікті қажет ететін салаларда қолданылатын заманауи әдістер. Лазер сәулесі мен плазма арқылы өте таза, жұқа жіктер алуға болады. Авиация, микроэлектроника және медицинада қолданылады.

Дәнекерлеушіге қойылатын талаптар

Дәнекерлеуші болу үшін техникалық білім ғана емес, физикалық төзімділік пен зейінділік те қажет. Бұл маман иесі әрдайым қауіпсіздік ережелерін сақтауы тиіс. Жоғары температура, ұшқын, улы түтіндер – дәнекерлеуші денсаулығына кері әсер етуі мүмкін факторлар. Сондықтан арнайы қорғаныс құралдарын: маска, қолғап, отқа төзімді киім кию – міндетті шарт.

Сондай-ақ дәнекерлеуші сызбалармен, техникалық құжаттамалармен жұмыс істей алуы керек. Қазіргі заманғы дәнекерлеу жұмыстары жиі түрде автоматтандырылған, сондықтан компьютерлік білім де артық болмайды.

Дәнекерлеу ісінің болашағы

Қазіргі таңда дәнекерлеу ісі тек қол еңбегімен шектеліп қалмай, цифрландыру мен автоматтандыру бағытына қарай бет бұрды. Роботтандырылған дәнекерлеу кешендері ірі өндірістік кәсіпорындарда жиі қолданылуда. Бұл – өндірістің сапасын арттырып, адам еңбегін жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Болашақта дәнекерлеу тек ауыр өнеркәсіпте ғана емес, медицинада да кеңінен қолданылмақ. Мысалы, микрохирургияда лазерлік дәнекерлеу арқылы тіндерді біріктіру әдісі зерттелуде. Сондай-ақ 3D металл басып шығару технологиясы – дәнекерлеу ісінің жаңа бағыты болып саналады.

Қорытынды

Дәнекерлеу ісі – бұл тек мамандық емес, нағыз өнер. Әр дәнекерлеуші – металл мен оттың тілін түсінетін шебер. Олардың еңбегі – көзге көрінбейтін, бірақ бүкіл техниканың, құрылыстың, өнеркәсіптің негізі. Жақсы дәнекерлеуші – өз ісінің нағыз шебері, әрбір жікті мұқият жасап, сапаны бірінші орынға қояды. Сондықтан бұл мамандық иелері әрдайым құрметке лайық. Егер осы мақаланы баспа бетіне бейімдеу, ғылыми тілде қайта жазу немесе иллюстрациялармен толықтыру қажет болса, қуана көмектесем!

СӘБИТОВА АҚНҰР ЖАЛҒАСҚЫЗЫ,
Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі
Биология пәні оқытушысы
Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ҚАЗІРГІ ТАҢДА ҰЙҚЫ НЕЙРОБИОЛОГИЯСЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ұйқы – адамның физикалық және психикалық саулығына аса маңызды физиологиялық процесс. Нейробиология ғылымы арқылы біз ұйқы кезінде мида қандай процестер жүретінін, оның есте сақтау, эмоциялық тұрақтылық пен денсаулыққа қалай әсер ететінін түсіне аламыз.

Салауатты ұйқы адамға физиологиялық тұрғыдан қажет және физикалық және психикалық денсаулықтың маңызды шарты болып табылады. Адам өз өмірінің үштен бірін ұйқымен өткізеді, сондықтан ұйқының салауатты және дұрыс болуы үшін өміріміздің бұл бөлігіне мұқият қарау керек.

Ұйқы екі фазаны қамтиды - баяу және жылдам. Баяу ұйқы ұйқыға кеткеннен кейін бірден басталады және шамамен 90 минутқа созылады. Дене босаңсып, көз қозғалмайды, адам демалады. Жылдам ұйқы баяу ұйқыдан кейін және 10-20 минутқа созылады. Дене қызуы мен қан қысымы көтеріледі. Дене қозғалмайды. Көз алмасы жабық қабақтың астында айналмалы қозғалыстар жасайды. Ми белсенді жұмыс істейді – адам түс көреді.

Бұл екі фаза бір-бірімен алмасып отырады. Ұзақ салауатты ұйқы кезінде адам бес толық циклден өтеді. Баяу ұйқы бірте-бірте қысқарады, ал жылдам ұйқы ұзарады (5 минуттан бір сағатқа дейін) . Дені сау ересек адамға шамамен сегіз сағат ұйықтау ұсынылады: 100 минуттан 5 цикл ($5 \times 100 / 60 = 8$).

Қазіргі асыққан заманда көбіміз ұйқыны демалыс емес, қажеттілік деп санаймыз. Нәтижесінде ұйқыға салғырт қарап, оның сапасын әлдеқайда төмендетеміз. Ұйқының уақыты, орны, ұзақтығы сынды қасиеттері сақталған жағдайда ғана түнгі ұйқы сіз үшін нағыз демалыс бола алады.

Ұйқысы қанбай, жаман ұйықтайтын адамдардың қатарында сіз де болсаңыз, қарапайым бірақ көбіміз ұмытатын ұйқы ережелерін әдетке айналдырып көріңіз. Бір-екі аптадан кейін-ақ ұйқыңыздың сапасы жоғарылап, таңертең жақсы көңіл күймен оянатын боласыз.

Ересек адамға ұйқысы қану үшін **7-9 сағат** қажет. Сондықтан егер сізге таңмен сағат 7-де ояну керек болса, түнгі 10-11-де ұйқыға жату керектігі түсінікті болар. Ұйқыға ерте жата алмай жүрсеңіз, мына жаттығуды орындап көріңіз. Бір апта бойы ұйқыға үйреншікті уақыттан **15 минут** бұрын жатып жүріңіз. Келер аптада бұл уақытты тағы 15 минутқа алдыға жылжытыңыз. Ұйқы уақытын күн тәртібіңізге қарай реттесеңіз, қаншалықты ерте тұрсаңыз да, ұйқыңыз қанатын болады.

Сізге ұйқыңыз қану үшін қанша уақыт қажет? Ол үшін шаршамаған күні ертерек тамақтанып, сағат кешкі 10-да ұйқыға жатыңыз. Келесі күні оятарсыз қай уақытта тұрғаныңызды есте сақтаңыз. Міне сізге демалу үшін дәл осынша уақыт қажет.

Сапалы ұйқы үшін бөлмеңізде **18-22 °C градус** температурасы болуы тиіс. Сондықтан ұйқы алдында бөлмеңізді таза ауамен желдетуді күнделікті әдетке айналдырыңыз.

Ұйқыға жатқанда бөлмеңіздегі барлық электронды құралдарды сөндіріңіз. Олардың қатарына тек теледидар мен ноутбук ғана емес, сондай-ақ телефон, смартфон, планшеттер де кіреді. Біздің ми электронды құралдардың мониторындағы жарықты байқап, әлі күн деп ойлайды. Нәтижесінде түнде ұзақ ұйықтай алмай, күн тәртібіңіз бұзылады.

Ұйқы функциялары

- Организмнің демалуы
- Организм ағзалары мен жүйелерін қалыпты жұмыс істеуі үшін қорғау және қалпына келтіру.
- Ақпаратты өңдеу, біріктіру және сақтау.
- Жарық өзгеруіне бейімделу (күн-түн) .
- Адамның қалыпты психоэмоционалды жағдайын сақтау.
- Ағзаның иммунитетін қалпына келтіру.

Салауатты ұйқы қағидалары

Ұйқының денсаулық үшін өте пайдалы болатын бірқатар қағидалары бар. Бұл қағидалар ұйқы кезінде организмге өз функцияларын дұрыс орындауға көмектеседі, бұл адамның ояу кезіндегі әл-ауқатына және көңіл-күйіне жақсы әсер етеді.

1. Аптаның күніне қарамастан бір уақытта ұйықтап, бір уақытта оянуға тырысыңыз.
2. 22:00 мен 24:00 сағат арасында ұйықтаған дұрыс. Дәл осы уақытта адамдардың көпшілігінің организмі босаңсуға бейімделеді.
3. Ұйықтар алдында тамақ ішпеген жөн. Ұйықтардан бірнеше сағат бұрын көкөніс, жеміс немесе сүт өнімдері сияқты жеңіл тағамдар жеуге болады.

4. Ұйықтар алдында алкогольді немесе құрамында кофеин бар сусындар (какао, кофе, шай) ішпеңіз. Ұйықтардан бұрын түймедақ, жалбыз қосылған шай немесе бал қосылған жылы сүт ішу - организмге пайдалы болады және тез әрі жеңіл ұйықтауға көмектеседі.

5. Ұйықтар алдында таза ауада серуендеу тез ұйықтап кетуге көмектеседі.

6. Ұйықтар алдында проблемалар мен уайымдар туралы ойламаған жөн. Кешке ешнәрсеге алаңдамай, организмнің толық демалуына және қалпына келуіне көмектескен дұрыс. Мүмкін болса, бұлшықеттеріңізді босаңсытып, жағымды нәрсе туралы ойланыңыз.

7. Ұйықтар алдында суық душ қабылдауға болмайды, бұл процедураны таңертең қалдырыңыз. Кешке жылы ванна немесе жылы душ қабылдаған дұрыс.

8. Тез және тыныш ұйықтау үшін кітап оқуға немесе жұмсақ, баяу музыка, табиғат дыбыстарын тыңдауға болады.

9. Ұйықтар алдында ұйықтайтын бөлмені желдетуді ұмытпаңыз.

10. Ұйықтайтын бөлмеде шамдарды өшіріп жатыңыз, әйтпесе шала ұйықтайсыз, бұл организмнің толық демалуына және қалпына келуіне мүмкіндік бермейді.

11. Жеңіл киіммен ұйықтаған дұрыс, ал тоңып қалсаңыз – қосымша көрпе жамылыңыз.

12. Ұйықтайтын жер тегіс болғаны жөн, тым жұмсақ және тым қатты болмауы керек.

13. Көлденең күйде, сол қырдан оң қырға ауысып ұйықтаған дұрыс. Мамандар етбетінен жатып ұйықтамауға кеңес береді.

14. Күніңізді жақсы көңіл-күймен бастау үшін төсекте ұзақ жатпаңыз, оянғаннан кейін бірден созылып, күліп, тұрыңыз.

1. Ұйқы фазалары және ми белсенділігі

Ұйқы екі негізгі фазаға бөлінеді:

- **REM (Rapid Eye Movement)** – жылдам көз қимылы фазасы
- **NREM (Non-REM)** – баяу ұйқы фазасы (төрт сатыдан тұрады)
- **NREM** кезінде ми тынышталып, ағза қалпына келеді.
- **REM** кезінде армандар (түс көру) орын алады, ми белсенділігі артады.

2. Ұйқының нейрондық механизмі

Ұйқыны реттейтін негізгі құрылымдар:

- **Гипоталамус** – ұйқы мен сергектік режимін бақылайды
- **Пинеальды без** – мелатонин гормонын бөліп шығарады
- **Мидың баған бөлігі** – ұйқы фазаларын ауыстырып отырады
- **Таламус** – сенсорлық ақпарат ағынын тежейді, миды тыныштандырады

3. Ұйқының маңыздылығы

- **Жад пен үйрену:** Ұйқы жаңа ақпаратты бекітіп, ұзақ мерзімді жадыға сақтайды
- **Эмоциялық тұрақтылық:** Ұйқы жеткіліксіздігі күйзеліс пен мазасыздықты күшейтеді
- **Физикалық денсаулық:** Иммундық жүйе ұйқы кезінде белсендірек жұмыс істейді
- **Шығармашылық пен зейін:** Ми демалған кезде тиімді ойлау қабілеті артады

4. Ұйқы бұзылыстары

• **Инсомния (ұйқысыздық)** - ұйқының ұзақтығы немесе сапасы немесе екеуінің де қанағаттандырмайтын қалыпты ұйқының бұзылуы. Ұйқысыздық – бұл адамның ұйқыдан болатын проблемалық жағдайы. Ұйқысыз көп адамдар тез көз іліп, артынша оянып кете береді. Ал тағы біреулердің, керісінше, ұйықтауы қиын болып келеді. Нәтижесінде ешқандай ұйықтай алмай, ертесі көңіл-күйінен байқалып тұрады.

• **Нарколепсия** - созылмалы ұйқының бұзылуы кенеттен ұйқы ұстамасы және күндізгі ұйқышылдық нарколепсия деп аталады. Бұл сіздің күнделікті өміріңізде елеулі бұзылулар тудыруы мүмкін. Нарколепсиямен ауыратын адамдарға жағдайға қарамастан ұзақ уақыт бойы сергек болу қиынға соғады. Кейде бұлшықет тонусының кенеттен жоғалуы нарколепсиямен бірге жүреді, бұл катаплексия деп аталады, ол күшті эмоция тудыруы мүмкін. Катаплексиямен болатын нарколепсия 1 типті нарколепсия ретінде белгілі; Катаплексиясыз жүретін нарколепсия 2 типті нарколепсия деп аталады.

• **Сомнамбулизм (ұйқы аралау)** - бұл балалар мен ересектер арасында терең ұйқыда пайда болатын және серуендеу немесе ұйықтап жатқанда бірқатар күрделі мінез-құлықтарды орындау түрінде көрінетін жиі кездесетін мінез-құлық бұзылысы.

• **Обструктивті ұйқы апноэсы** - бұл адамның ұйқы кезінде қысқа уақытқа тыныс алуын тоқтататын жағдай. Бұл кезең апноэ деп аталады. Апноэдың әрбір эпизоды әдетте 10-30 секундқа созылады. Ауыр жағдайларда апноэ әр түнде жүздеген рет пайда болуы мүмкін, бұл адамның жақсы түнгі ұйқысын алу мүмкіндігін бұзады.

Ұйқының бұзылуы мидың қызметіне, оқу үлгеріміне, көңіл-күйге және денсаулыққа тікелей әсер етеді.

Қорытынды

Нейробиология ұйқының күрделі және өмірлік маңызы зор процесс екенін дәлелдейді. Дұрыс және жеткілікті ұйқы – адамның ойлау қабілетінің, есте сақтау жүйесінің және жалпы денсаулығының негізі. Ұйқыны зерттеу – болашақта психикалық және неврологиялық ауруларды емдеудің жаңа жолдарын ашуы мүмкін.

СИСЕНҒАЛИЕВА САЯЖАН БЕКСҰЛТАНҚЫЗЫ,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі

арнайы пән оқытушысы

Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ҚАЗАҚСТАНДА БАЛЫҚ ӨНДІРІСІНІҢ ДАМУЫ: ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ

Кіріспе

XXI ғасырда азық-түлік қауіпсіздігі мәселесі әлемнің көптеген елдерінде маңызды орын алып отыр. Әсіресе, жануарлардан алынатын белок көзінің тұрақты әрі экологиялық таза болуына деген сұраныс артуда. Осы ретте, балық өндірісі мен аквамәдениет саласы күн санап дамып келеді. Бұл үрдіс Қазақстан үшін де өзекті. Ел аумағы өзен-көлдерге, су қоймаларына бай болғанымен, бұл табиғи ресурстар толық пайдаланылмай отыр. Соңғы жылдары Қазақстанда балық шаруашылығын жандандыруға деген қызығушылық артты. Ауыл шаруашылығы министрлігі балық өндірісін дамыту бойынша арнайы бағдарламалар қабылдап, саланы индустрияландыру жолында нақты қадамдар жасауда. Бұл мақалада Қазақстандағы балық өндірісінің қазіргі жағдайы, негізгі мәселелері және болашағы жан-жақты қарастырылады.

1. Қазақстандағы балық шаруашылығының тарихи дамуы

Балық шаруашылығы – Қазақстанда ертеден келе жатқан кәсіп түрі. Кеңес Одағы тұсында елімізде балық аулау мен өңдеу саласы жақсы дамыған еді. Атырау, Балқаш, Алакөл, Каспий маңындағы аймақтарда ірі балық зауыттары жұмыс істеді. 1970-80 жылдары Қазақстан жылына 100 мың тоннадан астам балық өнімін өндірген. Алайда 1990 жылдардағы экономикалық дағдарыс, нарықтық қатынастарға көшу кезеңінде бұл сала қатты құлдырады.

Кәсіпорындар жабылып, мамандар басқа салаға ауысып, балық шаруашылығы кенжелеп қалды. Соның салдарынан еліміздің балық өнімдеріне деген ішкі қажеттілігі шетелдік импорт есебінен өтеле бастады. Бұл жағдай тек 2000 жылдардың ортасына қарай ғана тұрақтала бастады. Бүгінде мемлекет балық өндірісін қайта жаңғыртуға, жаңа технологияларды енгізуге бет бұрған.

2. Қазіргі жағдай: өндіріс көлемі мен негізгі аймақтар

ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің 2023 жылғы деректеріне сәйкес, елімізде жылына шамамен 75–80 мың тонна балық ауланады және 15–20 мың тонна шамасында жасанды жолмен өсіріледі. Балық өсірумен айналысатын кәсіпорындар саны 200-ден асады, алайда оның жартысынан көбі шағын шаруашылықтар. Ірі зауыттар мен зауыт типтес кәсіпорындар саусақпен санарлық.

Қазақстанда балық өндірісімен айналысатын негізгі аймақтар:

- **Атырау облысы** – бекіре тұқымдас балықтар мен қара уылдырық өндірісінде жетекші.
- **Шығыс Қазақстан облысы** – форель мен тұқы өсіру бойынша алдыңғы қатарда.
- **Алматы облысы** – таулы аймақтардағы таза суларда форель өсіру кең тараған.
- **Түркістан және Қызылорда облыстары** – тұщы суда тұқы, амур, дөңмандай өсіріледі.
- **Ақмола мен Қарағанды облыстары** – жасанды тоғандар мен су қоймаларында балық өсіру қарқын алып келеді.

3. Аквамәдениеттің маңызы мен артықшылықтары

Аквамәдениет – бұл жасанды жолмен балық өсіру өнері. Оның басты мақсаты – табиғи су көздеріне салмақ түсірмей, экологиялық таза, сапалы өнім өндіру. Бұл әдістің бірқатар артықшылықтары бар:

- **Экологиялық қауіпсіздік:** табиғи популяцияға зиян келтірмейді.
- **Жоғары өнімділік:** бір маусымда тонна-тонна балық алуға болады.
- **Азық-түлік қауіпсіздігіне үлес:** ішкі нарықтың қажеттілігін өтейді.
- **Экспорттық әлеует:** жоғары сапалы өнімдер шетелге шығарылады.
- **Жаңа жұмыс орындары:** ауылдық жерлерде әлеуметтік мәселелерді шешуге көмектеседі.

Мәселен, бір ғана форель шаруашылығы арқылы жылына 50 тонна өнім алып, оны Еуропа елдеріне экспорттауға болады. Мұндай жобалар инвестициялық тұрғыда да өте тиімді саналады.

4. Қазіргі проблемалар мен қиындықтар

Балық өндірісі қарқынды дамып келе жатқанына қарамастан, бұл салада бірқатар кедергілер бар. Олардың негізгілері:

4.1. Мамандар жетіспеушілігі

Ихтиолог, аквакультура инженері, гидробиолог сияқты мамандықтар сирек кездеседі. ЖОО-ларда балық шаруашылығына бейімделген оқыту бағдарламалары аз. Мамандардың көпшілігі тәжірибесіз немесе ескі әдіспен жұмыс істейді.

4.2. Технологиялық артта қалушылық

Көптеген балық өсіру шаруашылықтары заманауи құрал-жабдықпен қамтамасыз етілмеген. Автоматтандырылған жем беру жүйелері, су сапасын бақылау құрылғылары, жасанды инкубация жабдықтары жетіспейді.

4.3. Жем-шөп пен азықтың қымбаттығы

Балық жемінің 60–70% -ы шетелден импортталады. Бұл өз кезегінде өндіріс шығынын арттырады. Ал отандық жем өндірісі жеткілікті деңгейде дамымаған.

4.4. Заңнамалық шектеулер мен рұқсат алу қиындығы

Кәсіпкерлер үшін су ресурстарына қол жеткізу, жер жалға алу, экологиялық сараптама өткізу ұзақ әрі күрделі процесс. Бұл салаға инвестиция тарту жолында үлкен кедергі.

4.5. Маркетинг пен логистиканың әлсіздігі

Балық өнімін сату, сақтау және тасымалдау бойынша логистикалық жүйе толық жолға қойылмаған. Қашық аймақтарда өндірілген өнім нарыққа жетпей қалады немесе сапасын жоғалтады.

5. Болашағы: даму мүмкіндіктері мен ұсыныстар

Балық өндірісін дамыту үшін бірнеше стратегиялық бағыттарға көңіл бөлу қажет:

5.1. Білім беру мен кадр дайындау

- Балық өндірісі мамандығына арналған арнайы курстар енгізу;
- Жоғары оқу орындарында заманауи ақмамәдениет зертханаларын ашу;
- Шетелдік тәжірибені енгізу мақсатында тағылымдамалар ұйымдастыру.

5.2. Ғылыми-зерттеу жұмыстарын жандандыру

- Қазақстанның климаттық ерекшеліктеріне бейімделген балық тұқымдарын шығару;
- Ауруға төзімді, тез өсетін гибридтерді зерттеу;
- Су сапасын жақсарту әдістерін игеру.

5.3. Мемлекеттік қолдауды күшейту

- Субсидия көлемін арттыру;
- Жеңілдетілген несие беру;
- Су мен жер ресурстарына қолжетімділікті оңайлату;
- Жем өндірісін жолға қоюға грант беру.

5.4. Цифрландыру мен автоматтандыру

- Ақылды ферма (smart farm) технологияларын енгізу;
- Су температурасын, оттегі мөлшерін, азық мөлшерін автоматты бақылау жүйелері;
- Бақылау камералары мен сенсорлық құрылғылар пайдалану.

5.5. Экспорттық әлеуетті дамыту

Қазақстанның географиялық орналасуы – көршілес Қытай, Ресей, Өзбекстан, Тәжікстан сияқты елдерге сапалы балық өнімін жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл үшін өнімнің сапасы, сертификатталуы және нарыққа бейімділігі жоғары болуы тиіс.

Қорытынды

Қазақстанда балық өндірісі – болашағы зор, әлеуеті жоғары сала. Оның дамуы – ауыл шаруашылығын әртараптандыруға, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, ауыл тұрғындарының өмір сапасын арттыруға ықпал ететін маңызды бағыттардың бірі. Мемлекеттік қолдау, ғылыми жаңалықтар мен жас мамандардың белсенділігі арқылы бұл саланы жаңа деңгейге көтеруге болады. Ең бастысы – экологиялық тепе-теңдікті бұзбай, балық қорын ұтымды пайдалана отырып, заманауи технологияға негізделген өндірісті дамыту.

САХМЕТОВА КАМАЖАЙ ГИБАДАТОВНА,

Түпқараған гуманитарлық-кәсіптік колледжі

Орыс тілі және әдебиет пәні оқытушысы

Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Баутино ауылы

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ВНЕУРОЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ И ЛИТЕРАТУРЕ В КОЛЛЕДЖЕ

В современном образовательном пространстве Республики Казахстан все большее внимание уделяется развитию личности студента не только в рамках учебных программ, но и через систему внеурочной деятельности. Особенно важную роль в этом процессе играет русский язык и литература как средства формирования речевой культуры, развития критического мышления и нравственного становления студентов.

Внеурочная деятельность по русскому языку и литературе в колледжах способствует воспитанию интереса к родному и мировому культурному наследию, расширяет коммуникативные и креативные способности обучающихся. Цель данной статьи — рассмотреть особенности организации такой деятельности, выявить ее значимость и определить эффективные формы реализации.

Внеурочная деятельность традиционно понимается как совокупность мероприятий, направленных на развитие интересов, творческих способностей и социальной активности студентов за пределами обязательной учебной программы. Согласно Государственному общеобязательному стандарту технического и профессионального, послесреднего образования Республики Казахстан (2022 г.), внеурочная деятельность является важной частью воспитательной работы, направленной на всестороннее развитие личности [1].

Русский язык и литература занимают в этом процессе особое место. Вне рамок аудиторных занятий студентам предоставляется возможность проявлять инициативу, работать в команде, развивать навыки аналитического мышления и креативного самовыражения.

По данным Министерства просвещения Республики Казахстан, на 2024 год в стране функционирует более 800 колледжей, в которых обучаются свыше 500 тысяч студентов. При этом около 18% образовательных программ связано с гуманитарными направлениями, включая подготовку специалистов в области языка, литературы, истории и педагогики [2].

Согласно опросу Национального центра развития образования, только 36% колледжей имеют системно организованную программу внеурочной работы по гуманитарным дисциплинам. Около 24% колледжей проводят отдельные мероприятия по русскому языку и литературе, не объединяя их в целостную систему. Эти данные свидетельствуют о необходимости совершенствования подходов к организации внеурочной деятельности в данном направлении.

Несмотря на высокую значимость, организация внеурочной деятельности в колледжах сталкивается с рядом проблем:

- Недостаточная методическая база. Не все колледжи обладают необходимыми ресурсами для проведения регулярных и разнообразных мероприятий.

- Низкая мотивация студентов. Особенно среди обучающихся технических специальностей наблюдается недостаточный интерес к гуманитарной деятельности.

- Перегрузка преподавателей. Часто организация внеурочных мероприятий ложится на плечи немногих активных педагогов, что усложняет планирование и реализацию мероприятий [3].

Эти вызовы требуют разработки комплексных решений на уровне каждого колледжа и системы образования в целом. Опыт показывает, что наиболее результативными формами внеурочной деятельности по русскому языку и литературе являются:

- Литературные кружки и клубы. Студенты знакомятся с произведениями классической и современной литературы, обсуждают их в дискуссионных форматах.

- Конкурсы чтецов и сочинений. Такие мероприятия способствуют развитию творческих способностей и речевых навыков.

- Проектная деятельность. Подготовка презентаций, исследовательских работ и эссе на литературные темы усиливает аналитическое мышление студентов.

- Литературные гостиные и встречи с писателями. Прямой контакт с творческими личностями вдохновляет студентов на личностное развитие.

- Онлайн-мероприятия. В условиях цифровизации актуальными становятся вебинары, онлайн-чтения, виртуальные выставки, что расширяет географию участников.

- Важным направлением является интеграция внеурочной деятельности с культурной инфраструктурой города: библиотеками, музеями, театрами, литературными объединениями.

На практике эффективная организация внеурочной деятельности требует системного подхода. В нашем колледже разработана комплексная программа развития интереса к русскому языку и литературе, включающая регулярные тематические недели, литературные марафоны, олимпиады и дебаты [4].

В рамках проведения Недели русского языка и литературы в 2023 году, в которой приняли участие более 70% студентов, были организованы:

- Конкурс выразительного чтения «Живое слово»;
- Дебаты на тему «Роль литературы в формировании мировоззрения молодежи»;
- Квест-игра «Тропами великих писателей»;
- Онлайн-выставка буктрейлеров на основе произведений русской классики.

Анализ анкетирования студентов (n=120) показал, что:

- 86% участников отметили повышение интереса к литературе;
- 68% стали увереннее выражать свои мысли устно и письменно;
- 52% студентов стали чаще посещать библиотеку колледжа.

Эти данные свидетельствуют о высокой эффективности комплексной системы внеурочной работы.

Организация внеурочной деятельности по русскому языку и литературе в колледже играет важную роль в образовательном процессе. Она не только развивает у студентов речевую культуру и критическое мышление, но и способствует формированию их социальной активности, нравственных ориентиров и эстетических ценностей.

Для повышения эффективности внеурочной деятельности рекомендуется:

- Включать планирование мероприятий в стратегические документы колледжа;
- Разрабатывать методические пособия для преподавателей;
- Активно использовать цифровые технологии для расширения форматов взаимодействия;
- Сотрудничать с учреждениями культуры и науки.

Перспективы дальнейшей работы связаны с развитием сетевого взаимодействия колледжей, обменом успешными практиками и созданием единого ресурсного центра по внеурочной деятельности гуманитарной направленности.

В конечном итоге, качественная организация внеурочной деятельности по русскому языку и литературе будет способствовать подготовке всесторонне развитых, образованных и социально ответственных граждан Республики Казахстан.

Список литературы:

1. Государственный общеобязательный стандарт технического и профессионального, послесреднего образования Республики Казахстан. — Нур-Султан, 2022.
2. Министерство просвещения Республики Казахстан. Статистический сборник «Образование в Республике Казахстан», 2024 год. — Нур-Султан: Национальный центр развития образования, 2024. — 180 с.
3. Бессонов, Б. П. Внеурочная деятельность: теория и практика. — Москва: Академия, 2019. — 256 с.
4. Савельева, Н. В. Внеурочная деятельность по русскому языку и литературе: методические рекомендации. — Москва: Просвещение, 2021. — 192 с.